

9. "Harkovskie gubernskie vedomosti [Kharkiv Provincial Gazette]". 29 oktyabrya. 1900.

10. Hodchenko L. "Hramovoe zodchestvo Harkova (o tvorchestve arhitekтора V.H. Nemkina) [Temple architecture of Kharkov (about the work of the architect V.Kh. Nemkin)]" // Vira I rozum: bogoslov.-flos. zhurn. 2014. № 8. P. 122-124.

11. "Hram Kazanskoj ikony Bozhiey Materi [Temple of the Kazan Icon of the Mother of God]" // LiveJournal. URL: <https://parafilo-larisa.livejournal.com/6191.html> (Dated 6/05/2022)

12. "Hram ravnoapostolnyh Konstantina i Elenyi [Church of Equal-to-the-Apostles Constantine and Helena]" // LiveJournal. URL: [https://parafilo-](https://parafilo-larisa.livejournal.com/5554.html)

[larisa.livejournal.com/5554.html](https://parafilo-larisa.livejournal.com/5554.html) (Dated 6/05/2022)

13. Shkodovskiy Yu.M., Lavrentev I.N., Leybfreyd I.N., Polyakova Yu.Yu.; Hudozh.-oformitel Yuhtman A.S. "Harkov vchera, segodnya, zavtra [Kharkiv yesterday, today, tomorrow]". Harkov: Folio, 2002. P. 102, 106, 147, 151.

14. SchYolkov K. P. "Istoricheskaya hronologiya Harkovskoy gubernii [Historical chronology of Kharkov province]". H.: Universitetskaya tipografiya, 1882. P. 81, 103, 178.

Надійшла (received) 02.12.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Іванов Василь Максимович (Иванов Василий Максимович, Ivanov Vasyil) – аспірант кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; секретар відокремленого структурного підрозділу ГО «Українське товариство охорони пам'яток історії та культури»; Харківського міського центру захисту історико-культурної спадщини; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8146-8398>.

УДК 94 (377.54):378

doi: 10.20998/2227-6890.2021.2.03

Г. В. ПАВЛОВА, Ю. М. ГЛАВЧЕВА

1905 РІК І ЛЮБОТИНСЬКА РЕСПУБЛІКА В ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (ХТІ)

Стаття присвячена діяльності видатних особистостей України та їх ролі у розбудові нашої держави; розкрито роль студентської молоді Харківського технологічного інституту у подіях 1905 року під час створення Люботинської республіки; доведено, що у Харківському технологічному інституті навчалися члени багатьох політичних партій та організацій – Української соціал-демократичної партії, Есерівської групи Південної партії соціал-революціонерів (Українська партія соціалістів-революціонерів), Польської соціалістичної партії, партії народних соціалістів, «Поалей Ціон» та ін., які брали активну участь у подіях кінця XIX ст. – початку XX ст.; на підставі газетних хронік описано події загального залізничного страйку у Люботині та наслідки, спричинені ними. У статті також наведено біографічні дані Костянтина Кірсти, студента Харківського технологічного інституту, учасника Першої світової війни, під керівництвом якого було збудовано стратегічно важливі два мости через річки Південний Буг та Інгул; засновника «Організаційного комітету з об'єднання всіх професійних робочих спілок м. Києва» та друкованого органу «Шлях робітника», чій профспілка з'явилася у металістів, трамвайників, деревообробників, працівників водного господарства, харчовиків, людини, яка вважала, що запорука розвитку економіки – «відновлення приватної власності, примирення працівника та капіталіста, підвищення продуктивності праці»; доведено, що історія професійних спілок періоду громадянської війни в Україні, Кірстивського руху чекає правдивого, неупередженого та об'єктивного дослідження, яке має базуватися не лише на радянських партійних друкованих виданнях, а й на архівних матеріалах та достовірних першоджерелах.

Ключові слова: Харківський технологічний інститут, політичні партії та організації, Люботин, республіка, Костянтин Кірста, профспілки, рух, події, архівні матеріали.

Г. В. ПАВЛОВА, Ю. М. ГЛАВЧЕВА

1905 ГОД И ЛЮБОТИНСКАЯ РЕСПУБЛИКА В ИСТОРИИ ХАРЬКОВСКОГО ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА (ХТИ)

Статья посвящена деятельности выдающихся личностей Украины и их роли в развитии нашего государства; раскрыта роль студенческой молодежи Харьковского технологического института в событиях 1905 года при создании Люботинской республики; доказано, что в Харьковском технологическом институте учились члены многих политических партий и организаций – Украинской социал-демократической партии, Эсеровской группы Южной партии социал-революционеров (Украинская партия социалистов-революционеров), Польской социалистической партии, партии народных социалистов, «Поалей Цион», принимавших активное участие в событиях конца XIX ст. – начала XX в.; на основании газетных хроник описаны события общей железнодорожной забастовки в Люботине и последствия, вызванные им. В статье также приведены биографические данные Константина Кирсты, студента Харьковского технологического института, участника Первой мировой войны, под руководством которого были построены стратегически важные два моста через реки Южный Буг и Ингул; учредителя «Организационного комитета по объединению всех профессиональных рабочих союзов г. Киева» и печатного органа «Путь рабочего», чьи

профсоюзи появились у металлистов, трамвайщиков, деревообработчиков, работников водного хозяйства, пишевиков, человека, считавшего, что залог развития экономики – «восстановление частной собственности, примирение работника и капиталиста, повышение производительности труда»; доказано, что история профессиональных союзов периода гражданской войны в Украине, Кирстовского движения ожидает правдивого, беспристрастного и объективного исследования, которое должно базироваться не только на советских партийных печатных изданиях, но и на архивных материалах и достоверных первоисточниках.

Ключевые слова: Харьковский технологический институт, политические партии и организации, Люботин, республика, Константин Кирста, профсоюзы, движение, события, архивные материалы.

H.V. PAVLOVA, Y.M. HLAVCHEVA

1905 AND THE LYUBOTYN REPUBLIC IN THE HISTORY OF THE KHARKIV TECHNOLOGICAL INSTITUTE (CHTI)

The article is devoted to the activities of prominent personalities of Ukraine and their role in the development of our state; the role of student youth of the Kharkov Technological Institute in the events of 1905 during the creation of the Lyubotynsky Republic was revealed; It has been proved that members of many political parties and organizations studied at the Kharkov Institute of Technology - the Ukrainian Social Democratic Party, the Social Revolutionary Group of the Southern Party of Social Revolutionaries (Ukrainian Party of Socialist Revolutionaries), the Polish Socialist Party, the People's Socialist Party, "Poalei Zion" ., who took an active part in the events of the end of the 19th century - the beginning of the 20th century ; on the basis of newspaper chronicles, the events of the general railway strike in Lyubotin and the consequences caused by it are described. The article also provides biographical data of Konstantin Kirsta, a student of the Kharkov Technological Institute, a participant in the First World War, under whose leadership two strategically important bridges were built across the rivers Southern Bug and Ingul; founder of the "Organizing Committee for the Unification of All Trade Unions of the City of Kyiv" and the press organ "Way of the Worker", whose trade unions appeared among metalworkers, tram workers, woodworkers, water workers, food workers, a man who believed that the key to the development of the economy was "restoration of private property, the reconciliation of the worker and the capitalist, the increase in labor productivity"; it is proved that the history of the trade unions of the period of the civil war in Ukraine, the Kirstov movement awaits a truthful, impartial and objective study, which should be based not only on Soviet party publications, but also on archival materials and reliable primary sources.

Key words: Kharkiv Institute of Technology, political parties and organizations, Lyubotin, republic, Konstantin Kirsta, trade unions, movement, events, archival materials.

Постановка проблеми. Події минулих століть, завдяки цифровим технологіям, Інтернету з його численними електронними ресурсами, стають більш зрозумілими сучасникам і відкриваються допитливим користувачам та дослідникам у новому баченні. Про Харків 1905 року та Люботинську республіку опубліковано багато інформації в Інтернеті. Існують розповсюджені, які не посилаються на друковані та електронні першоджерела, досить вільно трактують, а часом і спотворюють історичні факти, імена та причинно-наслідкові зв'язки тих чи інших подій. Хроніка історії Харківського технологічного інституту (ХТІ), архівні матеріали, біографічні відомості, друковані видання початку ХХ століття відкривають достовірні відомості про деякі події 1905 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія України, її державотворення, діяльність видатних особистостей та їх ролі у розбудові держави не залишаються поза центром уваги українських і зарубіжних дослідників минулого і сучасного століть: Є. Букет, Т. Булгакова, С. Вівчар, В. Воронін, О. Гаранін, В. Омельчук, С. Павличко, В. Сімперович, Ю. Крамар, В. Кугай, М. Кулініч, В. Щербак – ось далеко не повний перелік авторів, які у своїх наукових доробках висвітлюють події з історії нашої країни. Деякі події тривалий час замовчувались або спотворювались. Україна пройшла складний шлях до незалежності, має на шляху багато трагічних

сторінок історії. Проте її впевнений поступ у майбутнє багато в чому залежить від особистостей, що відіграють важливу роль в її історії.

Теоретичні та методологічні основи дослідження. З історії Харківського технологічного інституту не можна вилучити сторінки, пов'язані з політикою та ідеологічними течіями. Достатньо згадати, про історію його функціонування: інститут кілька разів припиняв свою діяльність (1887, 1902, 1904 рр.) [36] через революційно-демократичні заворушення серед молоді. У Харкові, в якому було зосереджено велику кількість робітників та молоді, ще до відкриття інституту, активно діяли пропаганда та агітація соціал-демократів, спрямовані проти чинного режиму влади. З відкриттям ХТІ у 1885 році, ідеологічна робота серед молоді була посилена та принесла відчутні результати у суспільство. Студенти-технологи та деякі викладачі, представники середнього класу та селянства, були залучені до політичної боротьби партій.

Мета статті – розкрити роль студентської молоді Харківського технологічного інституту у подіях 1905 року під час створення Люботинської республіки та роль діяльності Костянтина Кірсти, першого профспілкового діяча європейського напрямку.

Виклад основного матеріалу. У 1886 р. відбулася перша сходка революційно налаштованої частини студентів ХТІ, у після якої було відрховано з інституту 66 студентів.

Студенти ХТІ

У 1887 – виступ на підтримку студентів Московського університету. У результаті вжиття репресивних заходів було закрито технологічний інститут, виключено 62 студенти тощо. У ХТІ діяв, під керівництвом студента Володимира Миколайовича Ксандрова (згодом голова ВРНГ України) [27], нелегальний студентський гурток, який проводив свої засідання у бібліотеці. Гурток видавав брошури заборонених авторів. Завідувач бібліотеки Макарій Лукич Семенчинов, незважаючи на періодичні обшуки, зберіг для нас перші французькі та російські видання «Капіталу» та раритети нелегального та вільного друку, такі як «Полярна зірка» та ін. Серед членів гуртка відомі діячі науки та техніки – Вітольд Владиславович Костровський [25], Володимир Матвійович Маковський [32], Дмитро Дмитрович Бондарев [5] та ін.

Титульний лист книги «Капітал» К. Маркса

В інституті навчалися члени різних політичних партій та організацій – Української соціал-демократичної партії, Есерівської групи Південної партії соціал-революціонерів (Українська партія соціалістів-революціонерів), Польської соціалістичної партії, партії народних соціалістів, «Поалей Ціон» та ін. Один із основоположників українського підпільного гуртка «Братство тарасівців», Михайло Миколайович Базькевич [6], закінчив ХТІ [1891] [7].

Учасники Братства Тарасівців у Харкові

Студенти ХТІ були членами нелегального гуртка «Харківська студентська громада» (з 1897): О.П. Коваленко, І.Ф. Кухта, Є.І. Тищенко, К.Г. Румницький, брати Кірста, В.М. Галицький та ін. [51]. У 1900 році в Харкові було створено Революційну українську партію (РУП) – першу в Росії масову націоналістичну партію. Серед її засновників студенти ХТІ: Лев Макарович Мацієвич [33], Олександр Петрович Коваленко [22], Гнат Мартинович Хоткевич [49], Георгій Жерардович Коллард [23]. Під авторством М. Міхновського відбулася перша нелегальна партійна публікація – брошура «Самостійна Україна».

Члени Харківської української студентської громади

Історичні події, зокрема, бурхлива діяльність політичних партій, привела в 1905 році країну у вкрай тяжке становище. У жовтні соціал-демократами було оголошено Всеросійський страйк. Вимоги – покращення життя та демократичні свободи.

Харківська преса того часу, описувала події, як дуже близькі до катастрофи. 10 жовтня, за одночасними паровозними сигналами, страйкували та висували вимоги представники практично всіх сфер діяльності міста: робітники фабрик та заводів; молодь, тимчасово закритих усіх навчальних закладів: університету, інститутів, училищ, гімназій, шкіл; службовці булочних та кондитерських, нижні чини військових гарнізонів та нижчий персонал лікарень, офіціанти та банщики, наборщики всіх друкарень та палітурники, службовці міських боєн, поштово-телеграфні працівники, наглядачі поліції, артисти харківських театрів. [50]. У місті було закрито установи та магазини, скасовано спектаклі у театрах, припинено рух конки, почалися погроми. Особливо постраждали приміщення та лабораторії Харківського університету [9]. Спостерігалися заворушення у повітах губернії з людськими жертвами: масові вирубки лісу, розгроми, підпали маєтків та млинів, волосних правлень, страйки сільськогосподарських робітників. Залізниця «Москва-Харків-Севастополь» припинила свою роботу. Зупинено роботи й у залізничних майстернях.

Почалися страйки робітників на харківських заводах: ХПЗ, Гельферіх-Саді, Мельгозе, Шапара та ін. Деякі керівні посади зайняли випускники ХТІ. Зокрема, страйковий комітет залізничників очолив інженер-технолог Гнат Хоткевич. Активну участь у русі брав випускник ХТІ Євген Георгійович Крушель [26], згодом головний інженер ХПЗ.

Революційний Харків

Штабом повстання став завод землеробських машин «Гельферіх-Саде». Один із його керівників – студент ХТІ Дмитро Миколайович Бассалиго [2]. 10 жовтня відбулося перше збройне протистояння страйкуючих із представниками влади – поліцією, міліцією та військами. Пізніше до них приєдналися члени Чорної сотні, які били протестувальників. Першим убитим та випадковою жертвою став службовець земельного банку Сергій Григорович Коротов, також ще постраждало 27 людей.

Учасники повстання 1905 року

Повстання 12 жовтня на «Харківському майдані», тоді Кінній площі (перейменована 1925 р. на Площу Повстання, нині Площу захисників України), завершилося розгоном усіх учасників. На барикадах серед страйкуючих був 41 студент, у т. ч. із ХТІ. Загалом внаслідок трьох днів страйку постраждало 156 людей. Серед них: робітники та ремісники – 41 особа; студенти – 13 (один із ХТІ); військові – 11 та ін. [50].

Вбито і померло від ран 17 людей, з них 8 від вогнепальних поранень. Достовірні докладні відомості про характер пошкоджень усіх постраждалих було зібрано під керівництвом міського санітарного лікаря Володимира Володимировича Фавра, викладача ХТІ [46]. Більшої кількості жертв вдалося уникнути завдяки вмільм та поміркованим діям мера міста Харкова (міського голови) Олександра Костянтиновича Погорелка (колишнього професора ХТІ) [40]. Міська управа надала приміщення для поранених та виділила кошти на їх утримання. Жертви були поховані коштом міста, їхнім родичам було виплачено компенсацію. У Харкові та Харківському повіті 13 жовтня було запроваджено військовий стан. У листопаді відбулися суди над робітниками та студентами.

Слід зазначити, що починаючи з осені, Соціал-демократичний комітет, разом із Залізничним союзом службовців Південних доріг, активно готував робітників та службовців залізничних станцій, у т.ч. станції Люботин, до революційних дій.

Основна мета повстання, як і в попередніх страйках – перекрити шляхи для проходження військових складів із запасними солдатами. "Люботинська республіка" – так назвали ці події радянські історики – проіснувала, на думку А. Фінкельштейна 10 днів, на думку відомого люботинського красзнавця Валерія Васильовича Стрільця, – 9 днів [45, з 115].

Майстерні станції Люботин

На той час станція Люботин мала важливе стратегічне значення, як вузлова станція Управління Харківсько-Миколаївської залізниці, що пропускає поїзди у 4-х напрямках. Крім того, в Люботині знаходилося Управління другої залізничної ділянки з розширеною структурою управління. Це відділи та підвідділи служб руху, тяги та шляхи; депо; залізничні майстерні та склади, у яких працювали у різні роки та випускники ХТІ (М. А. Зімборський, І. І. Кальдеран, В. Г. Синьооков-Андрієвський, О. М. Словцов та ін.). Загальна кількість обслуговуючого персоналу із сім'ями складала до 5 тис. осіб. Вже 1900 року було створено Люботинську групу Революційної української партії. Політичні пристрасті населення підігрівали і соціал-демократи [47].

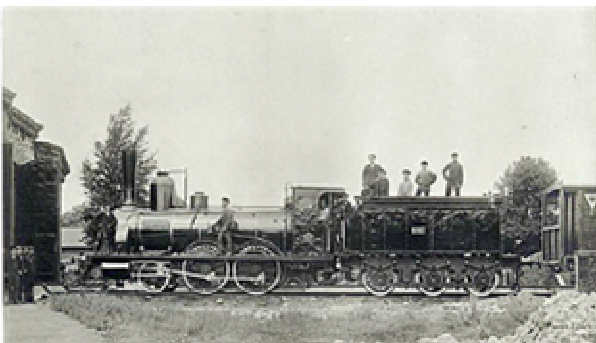
Як було зазначено вище, 10 жовтня розпочався Загальний залізничний страйк. У Люботин, саме у цей період з'їхалися делегати з'їзду залізничників, яким у Харкові відмовили у проведенні з'їзду через оголошення військового стану. Мета проведення з'їзду – обговорення економічних проблем лінійних службовців. Економічні та політичні питання пов'язані між собою. Люботин записав цілу низку політичних мітингів. Було створено Районний страйковий комітет, що складався з представників різних партій та безпартійних. Головою комітету обрано Г. М. Хоткевича. У люботинських грудневих подіях він не брав участі у зв'язку з від'їздом з Харкова [7]. У жовтні та листопаді пройшли два залізничні страйки. Головна мета акцій заблокувати переміщення вагонів із солдатами, яких відправляли до інших міст для усунення заворушень. Пропускали лише вагони з вантажем першої необхідності (продовольство, паливо, ліки), демобілізованими солдатами Російсько-Японської війни, а також забезпечували відправку листів та телеграм.

8 грудня розпочався загальний страйк залізниць. Комітет Харківсько-Миколаївської залізниці та Федеративна Рада харківських комітетів РСДРП для управління страйком делегували до Люботина Костянтина Кірста, Авраама Фінкельштейна, Олександра Сердюкова, Олександра Скородинського та Антона Липинського [47].

Г. М. Хоткевич

У Люботині було створено Тимчасове союзне правління Харківсько-Миколаївської залізниці, до його складу увійшли не лише представники різних партій, а й безпартійні. На думку Фінкельштейна, Тимчасове союзне правління Харківсько-Миколаївської залізниці керувало подальшими подіями. Головою правління було обрано дворянина за родом, 27-річного студента-технолога Костянтина Федоровича Кірста, а його заступником – Авраама Фінкельштейна, колишнього студента юридичного факультету Харківського університету. У радянській історіографії, зокрема, у фундаментальній праці «Історія міст та сіл Української РСР. Харківська область» в описі подій у Люботині не вказані головні дійові особи – К. Ф. Кірста, А. Фінкельштейна та інші члени правління [14]. Можемо припустити, що офіційним історикам не сподобалися соціальне походження та приналежність до іншої партії.

Паровоз пасажирського потягу Харківсько-Миколаївської залізниці

Основна мета повстання 8 грудня, як і в попередніх страйках, був намір перекрити шляхи для проходження військових потягів із додатковими солдатами. «Люботинська республіка» – так назвали ці події радянські історики – проіснувала, на думку А. Фінкельштейна 10 днів, а на думку відомого люботинського краєзнавця Валерія Васильовича Стрільця, – 9 днів [45, с. 115].

9 грудня станція та телеграф перейшли до рук страйкуючих. Серед них – робітники, селяни, студенти, учні реальних, технічних та ремісницьких училищ. Дехто приїхав із Харкова. Для припинення

руху було знято з паровозів живильні глеки, погашено вогонь та випущено пару; перекрито частину шляхів. Встановлено контроль над депо та звільнено службовців з керівних посад

Члени Люботинської республіки

Ключові посади в управлінні станцією мирним шляхом зайняли члени Спілки. Відбулася зміна влади. Були заарештовані становий пристав, 10 жандармів, 7 стражників та 2 урядники, яких після розписки про лояльність до повсталих відпустили на волю. Натомість створено озброєну народну міліцію (близько 200 осіб) для охорони казенного майна та страйкарів, припинення погромів та провокацій з боку Чорної сотні. Виникла проблема із озброєнням представників нової влади. Були проведені обшуки в Люботині та околицях з метою вилучення зброї, у тому числі й у садибі князя Петра Дмитровича Святополк-Мирського, де вилучили дві мисливські рушниці, дві шаблі та револьвер [45]. Завдяки встановленому порядку не спостерігалися випадки розкрадання державної власності, мародерства серед населення, погромів та побиття царських чиновників, як це відбувалося у Харкові.

Було прийнято «Маніфест Тимчасового союзного управління Харківсько-Миколаївської залізниці», що визначав основну діяльність. Станція продовжувала працювати, приймати та пропускати потяги. Обов'язки начальника станції виконував К. Ф. Кірста, вирішуючи всі виробничі поточні питання, у тому числі особисті справи службовців [13]. Його слова «Люботин – це я», які сучасниками трактуються часом негативно, можливо, були вимовлені у невідомому нам контексті. Крім того, Кірста з помічниками не допускав політичних конфліктів, підтримував бойовий дух мас запальними виступами перед населенням російською та українською мовами. Охорона патрулювала околиці з прапором та гімном Паризької комуні.

К. Ф. Кірста

Харківська влада спробувала домовитися із страйковиками. Для придушення заворушень було надіслано роту Лебединського полку, спочатку під керівництвом офіцера Петра Івановича Решетнікова, потім капітана Якова Яковича Скабичевського.

Паровозне депо ст. Люботин

Союз ухвалив рішення про мирний розвиток подій, шляхом агітації та залучення солдатів на свій бік. До парламентаріїв вирушив один із найкращих ораторів К. Кірта зі своїм заступником юристом А. Фінкельштейном. Реакція Скабичевського на агітацію була надто войовничою і зірвала переговори [45, с. 110].

Пізніше, на допомогу Скабичевському прибули додатково рота солдатів із сотнею козаків, що змінило ситуацію. Костянтин Кірта з Олександром Скородинським, дворянином та ревизором матеріальної служби, мали надію на мирне завершення подій, та повторно проводили агітацію війська. Але їх наміри не відбулися: делегатів жорстко побили та відвезли у невідомому напрямку. Розлючені люботинці дізнавшись, що парламентарів здав один, з раніше відпущених на свободу жандармів, знов всіх заарештували за звинуваченням у змові зі Скабичевським.

Суд, який зібрали люботинці, засудив жандармів до спалення у димарі ХПЗ [47]. Але, вирок суду так і не був би виконаний. В цій ситуації, станція, як залізничний вузол, повністю припинила свою роботу.

Частина делегатів Харківсько-Миколаївської залізниці приїхала раніше через Полтаву, до Люботина для підтримки та отримання достовірних відомостей про те, що відбувається. На зворотному шляху, 17 грудня, потяг з п'ятьма пасажирськими вагонами і делегатами Крюківських залізничних майстерень потрапив в аварію. У нього врізався паровоз, який мчав з великою швидкістю з Полтави до Люботина [13]. На думку А. Фінкельштейна, помічника машиніста Костянтина Бейцуна було послано начальством за новинами. За версією дізнавачів, Бейцун особисто викрав паровоз для незрозумілих цілей. Внаслідок аварії загинув Вікентій Дубик, а 8 людей отримали поранення [13, с. 435].

У той же час до Люботина підійшов каральний загін: сім рот 201-го Лебединського піхотного полку та дві сотні козаків під керівництвом полковника Федора Васильовича Еммануеля. У розпорядженні війська також були: гармата, 5 гранат, 10 шрапнелей, 5 картечів та 20 бойових бездимних снарядів [45].

17 грудня пролунав перший артилерійський постріл у бік контори депо, було пошкоджено

карниз. З боку переляканих страйкарів почулися поодинокі хаотичні гвинтівкові постріли. Через появу неправдивої інформації про мінування станції, за розпорядженням Еммануеля, другим пострілом був підпалений вагон із вибуховими речовинами (спирт або сірники) [10]. Згоріли барикади та 35 вагонів, більшість із яких були з вантажем. Після масованого обстрілу станція була зайнята військами. Фінкельштейн з товаришами втекли обхідними шляхами та сховалися в конспіративній квартирі [47]. Під час захоплення вокзалу патрулем було смертельно поранено делегат із Знам'янки, машиніст Омелян Мельницький. Під загрозою розстрілу всього селища було припинено всі військові дії з боку населення. 18 грудня станція була повністю очищена козаками [13, с. 436].

Учасники повстання у тюремному вагоні

Уже 21 грудня станція Люботин працювала у колишньому режимі. Почалися арешти та обшуки. За весь час збройного протистояння загинула одна людина, 10 – госпіталізовані. Затримано, за даними В. В. Стрільця, 120 осіб [45, с. 115]. Слідство тривало до вересня 1906 року. З 30 листопада по 24 грудня у Харківській судовій палаті проходили засідання з Люботинської справи. Серед членів суду був заступник міського голови Костянтин Олексійович Зворикін, колишній професор ХТІ [12]. На лаві підсудних – 60 осіб. Було допитано понад 300 свідків. Газети «Харківські губернські відомості» та «Південний Край» висвітлювали всі слухання цього судового процесу [48]. Київські газети «Рада» та «Киянин» також стежили за процесом. По суті, розглядалася справа про «скопище» залізничних службовців та вчинені ними заворушення. Завдяки тому, що повсталі не назвали себе «Люботинською республікою», а Кірта не був оголошений «президентом», їм не була пред'явлена інша стаття звинувачення. Також, жертви були нечисленні і не було явних матеріальних збитків, а ось істотних збитків скарбниці було завдано діями урядових військ.

5 січня 1907 року було винесено вирок: Костянтин Кірта було засуджено до позбавлення волі на 2 роки, решта – від місяця до одного року в'язниці. 48 людей було визнано невинними. Фінкельштейн до суду не прийшов, його оголосили в розшук. У квітні Сенат Росії скасував вирок у люботинській справі [16].

До речі, в історії боротьби з самодержавством була ще й «Комратська республіка» в Бессарабській губернії 1906 року за активної участі випускника ХТІ Андрія Павловича Галацана [6].

Серед заарештованих учасників Люботинської республіки К. Кірста (у центрі фото)

Відомості про подальшу діяльність головних героїв Люботинської республіки маловивчені, мають багато тлумачень та домислів.

Авраам Єхієлевич Михайлович Фінкельштейн (1876 р.н.), уродженець м. Херсона, з міщанської родини [43]. В 1895 після закінчення Херсонської гімназії вступив на юридичний факультет Харківського університету, в якому провчився до 1903 [47]. Можемо припустити, що він залишив університет через революційну діяльність. Працював Фінкельштейн в оцінно-статистичному відділі Харківської губернської земської управи, під керівництвом Степана Степановича Жилкіна, викладача ХТІ у 20-х роках [11]. Після революції Авраам Фінкельштейн, мав можливість та міг русифікувати ім'я та по батькові, що ускладнює пошук відомостей про нього.

Костянтин Федорович Кірста (1878 р.н.), молодший син у дворянській родині, яка мешкала у містечку Калеберди Кременчуцького повіту Полтавської губернії. Можемо припустити, що прізвище «Кірста» – це русифікований варіант німецької «Кірст». Він був хрещений під прізвищем «Кірста». Навчався у Харківському реальному училищі, але був звільнений за сімейними обставинами, ймовірно, із втратою батька-годувальника, у 1896 р. Закінчив навчання у Петровському кадетському корпусі у 1898 р. і вступив до Санкт-Петербурзького Костянтинівського артилерійського училища. У 1899 р. перейшов до Харківського технологічного інституту, в якому вже навчалися старші брати – Василь та Михайло [8].

Надалі Костянтин обрав хімічне відділення та поспонував навчання з революційною діяльністю. В 1906 він повинен був захищати головний проект (диплом) з хімічних технологій за керівництва професора Олександра Павловича Лідов [31]. Але цьому перешкодили вищенаведені події. Повністю

звільнився лише у липні 1909 року (більше трьох років за сукупністю). У березні 1906 Кірста робить спробу відновитися в інституті, але захистити диплом і отримати звання інженера-технолога зміг тільки у вересні 1909 [8].

Диплом К. Кірсти про закінчення ХТІ

У 1909 році Кірста підписав та надрукував некролог у газеті, який присвятив передчасній смерті свого друга Олександра Миколайовича Моїсеєнка [35], випускника ХТІ, засновника популярної харківської газети «Ранок» (мовою оригіналу «Утро»). Там є такі проникливі рядки: «Безрадісні дні моєї свободи затьмарені жахливою смертю твоєю. У тобі я втратив найкращого друга, який знав і розумів мене. Мріяв незабаром побачити того, хто не дав померти з голоду сім'ї моїй, хто замінив мене синові моєму у важкі дні мого ув'язнення, хто надихнув стійко переносити горе, що відвідало мене» [38]. У цих словах відчувається біль пережитого в неволі та біль втрати надії. Надалі, Кірста можливо займався приватними будівельними роботами [45, з 120]. З 1913 був призначений начальником X-го дільниці служби колії Південної залізниці [34].

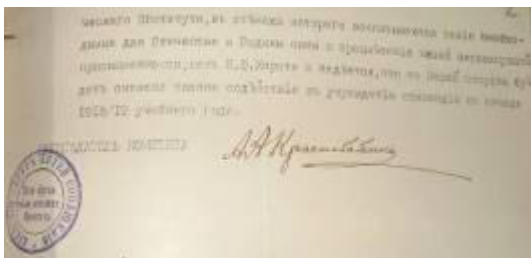

О. М. Моїсеєнко

З архівної справи відомо, що Костянтин Федорович був учасником Першої світової війни. Мав звання прапорщика 229-го піхотного Сквиського полку 58-ї піхотної дивізії, нагороджений орденом св. Георгія 1916 р.

В 1917 він відзначився при будівництві залізничних мостів в районі розташування армії Південно-Західного фронту. Це яскраво свідчить про універсальні знання та навички, які мали випускники Харківського технологічного інституту, що дозволило хіміку будувати залізничні мости!

Під керівництвом Кірста було збудовано стратегічно важливі два мости через річки Південний Буг та Інгул. Перший міст був споруджений довжиною понад 2 версти і висотою в 11 погонних сажень (пог. с.). Другий – довжиною в 1 версту та висотою 6,5 пог. с. І це за глибини закладення кесонів 13,5 пог. с. та забивання палів 14 пог. с. Вдячні учасники будівництва мостів зібрали за добровільною підпискою 2550 рублів і, за рішенням Південно-Бузького районного комітету Київського округу шляхів сполучення, заснували стипендію імені К. Ф. Кірста, яку він перерахував до ХТІ для студентів [37]. До речі, головою Комітету був А. О. Краснобабенко, можливо, це відомий діяч в історії українського футболу – Андрій Олександрович Краснобабенко.

Фрагмент фото з листа Південно-Бузького районного виконкому

Далі відомості про подальшу діяльність К. Кірста пов'язані зі словами «імовірно» та «можливо». До 1917 року жив у м. Миколаєві, після – у Києві.

Ім'я К. Кірста також пов'язане із історією профспілкового руху в Україні під час громадянської війни. Радянські друковані джерела донесли до наших сучасників лайливі, з погляду більшовиків, ярлики по відношенню до Кірста та його діяльності в той період: «безсовісний авантюрист», «соціал-деніквець», «зубатівець», «чорносотенець», «кірстивщина», «меншовизм», «соціал-фашизм», «контр-розвідувальний поліцейський тред-юніонізм», «білогвардійський фашизм» тощо. Що ж зробив К. Ф. Кірста радянській владі, що вона таврувала і відправила у невідомість неабияку особистість?

В роки навчання у ХТІ Кірста слухав курс лекцій з політичної економії професора Володимира Фавстовича Левітського [30]. Зважаючи на те, що інститут готував фахівців для управліннь фабричної інспекції, у лекціях особлива увага приділялася проблемам найманої праці, професійних спілок країн Європи. Можемо припустити, що Кірста був причетний до створення «Центрального бюро профспілок» у Харкові 1905 р., яке стало першим міжсоюзним органом профспілок у Росії. І, не випадково, що перший у Росії трудовий колективний договір в історії профспілок було укладено робітниками Харківського паровозобудівного заводу [15]. В історії профспілкового руху також відомий випускник ХТІ Іона Самойлович Вульфівич-Малер, автор проекту профспілки залізничників служби тяги Курсько-Харків-Севастопольської ж. д. та нового статуту пенсійної каси залізничників 1905 [5]. Важливою

подією у жовтні 1918 року стала нарада У центропрофу з тактики економічної боротьби робітників, яка пройшла у Харкові [24, с. 378].

Кірста вважав за потрібне використовувати свої знання та досвід у створенні незалежного профспілкового руху в Києві.

Ілюстрація із журналу «Solidarity»

У його програмних промовах було закладено такі положення, як «Єдиним шляхом до поліпшення життя робітника є шлях еволюційний...», «Будівництво професійних спілок буде проводитися на демократичних засадах, на кшталт англійських тред-юніонів» [41, с. 45]. Кірста вважав, що «тільки праця може дати можливість налагодити життя та дотерпіти до світлого дня. Не буде трудощів, не буде бажання працювати над створенням зруйнованого – буде голод, і холод, і жалюгідне животіння, при якому немислимо думатиме про справжню громадянськість». Запорука розвитку економіки – «відновлення приватної власності, примирення працівника та капіталіста, підвищення продуктивності праці».

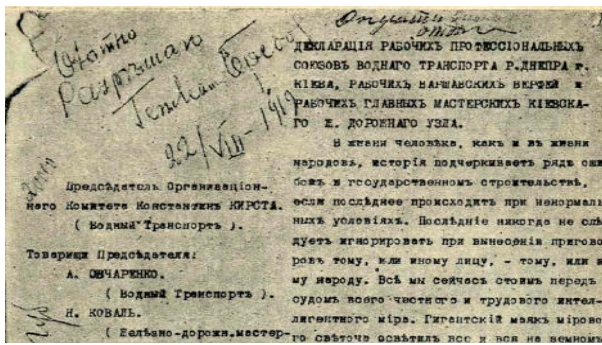
Він закликав робітників зробити європейський вибір у справі захисту своїх прав та інтересів, створювати самостійні профспілки, які були б поза державною політикою та владою. Це нове розуміння суті професійних спілок знайшло чимало прихильників та послідовників. Про створення незалежних профспілкових організацій почали замислюватися в інших містах країни.

За підтримки київської добровольчої влади, Кірста заснував «Організаційний комітет з об'єднання всіх професійних робочих спілок м. Києва» та створив друкований орган «Шлях робітника». Кірстивські профспілки з'явилися у металістів, трамвайників, деревообробників, працівників водного господарства, харчовиків та ін. Кількість членів цих профспілок налічувала, за різними джерелами, від 9 до 36 тисяч осіб [45, 24, 41].

Валерій Васильович Стрілець розкриває відомості про профспілкову діяльність Кірсти, завдяки якому багато київських родин було врятовано від голоду [45, с.120]. Слід зазначити, що цей історик на сьогоднішній день, у своєму дослідженні подій у Люботині об'єктивно розглянув діяльність К. Кірста.

Кірста залишився вірним політиці мирного врегулювання збройних конфліктів. Про це говорить декларація Комітету: «... вірний шлях на щастя, не шлях насильства, а шлях розуму та природного ходу речей». Він закликав робітників виявити любов до Батьківщини і довести, що мирний розвиток країни їм найдорожчий. Також своєю місією він бачив в «порятунку країни і життя всіх» [24].

Документ організації профспілки транспортників

Розгорілася жорстока боротьба за політичний вплив на пролетаріат між кірстивцями, більшовиками та меншовиками. Кірста був конкурентом, якого необхідно було «вижити» [18, с. 150]. Більшовиками була запущена брудна компанія з дискредитації та знищення політичного супротивника. Меншовик Георгій Дмитрович Кучин-Оранський, автор відомої книжки «Добровольча зубатовщина», щонайменше, змушений був визнати, що «цікавість Кірстивщини для історика робітничого руху та революції в тому, що вона відображала реальні настрої в робочому оточенні. Це була не тільки ... і енергія авантюриста Кірсти, але це був рух» [28].

За опублікованою інформацією, Кірста, швидше за все, належав до романтиків, які були в революції. На той момент його правильні ідеї були утопією, а заклики – демагогією. Цілком зрозуміло, що тоді він не міг реально оцінити масштабність того, що відбувається, рівень непримиренності сторін, оцінювати свої шанси на перемогу. Можемо вважати, що трагізм Кірста, у його політичній наївності. Дивно звучить його твердження у розпал громадянської війни, що «для політики, для суперечок настане час, коли життя буде спокійнішим та заможнішим». Це саме в той час, коли на повному ході було запущено механізм зміни державної влади у всій країні.

У міру запеклості протистояння у профспілкового діяча змінювалося думка. Було створено, за ініціативи Комітету, робітничо-офіцерську роту, яка, під керівництвом Кірста, взяла участь у бойових діях на боці денікінців. Такі словами він промовив солдатам своєї роти: «Палити словами пізно і досить, час палити вогнем, я – з Вами і попереду Вас!» [41, с. 56].

У 1931 році опубліковано статтю «Легенда про кірстовщину», під авторством Редіна, в якій автор розглядає появу фашизму в Україні, саме в кірстивському русі, в «оплаченій ієрархії фашистських дружин» під гаслами відродження царської Росії. Автор припускає, що одними з джерел фінансування профспілок Кірста були Англія та США [41, с. 55].

У книзі американського історика Пітера Кенеза «Red Advance, White Defeat: Civil War in South Russia: 1919-1920» (у російському перекладі «Повна історія Білого руху»), опублікованій в 2008 році, є сторінки, присвячені Кірстивському руху, де Кірста

згадується як «лідер соціал-лейбористів», який, після взяття більшовиками Києва, утік до Одеси [17].

У 2015 році в США вийшло перевидання книги Володимира Миколайовича Бровкіна «Behind the Front Lines of the Civil War: Political Parties and Social Movements in Russia: 1918-1922» (перше видання було у 1994 р.), в якій автор ідеологію Кірста прирівнює до російського націоналізму, військового антикомунізму та антисемітизму [52].

Ці звинувачення не знайшли підтверджень у розгромних статтях щодо «кірстивщини» авторів від меншовиків та більшовиків. Імовірно, такі висновки були зроблені не на аналізі тексту декларації Кірстивського організаційного комітету, а на підставі статей газети «Шлях робітника» (мовою оригіналу «Путь рабочего»). Редактором газети був Іван Кисельов (псевдонім – Косачов). За його визнанням на судовому розслідуванні, він влаштувався працювати в газеті, щоб «зруйнувати кірстивську організацію зсередини» [44].

Фрагмент фото з газети «Путь рабочего»

На основі аналізу публікацій за темою статті, треба відзначити, що згадувані у статті та багато інших авторів, за поодинокими винятками, історики різних поколінь, які згадують Кірста та його рух у своїх дослідженнях, посилаються в основному на трьох посмертних опонентів Кірста, авторів 20-х років: Г. Кучин-Оранського, Б. Колесникова та Д.Я. Кіна. Зараз ми не можемо впевнено знати, що вони об'єктивно описували події того часу у своїх роботах. Характерний і стиль викладу їх матеріалів – трафаретний, агресивно-викривальний та без прямих доказів. У книзі «Денікінщина в Україні» Давид Кін пише: «Кірста, відчуваючи, що ґрунт виходить з-під його ніг, став усіляко залякувати робітників. Агенти Кірсти стали зраджувати до рук контррозвідки революційно налаштованих робітників» [47], але ці серйозні звинувачення не мають підтверджених фактів. Або, наприклад, цитата, яка спотворює факт, який нам відомий: «Меншовики та Кірста – це два рідні брати; Тільки один хизується в російській сорочці, у високих чоботях, виховання отримав у російському трактирі, якщо що, може і по морді з'їздити, а меншовики в інтелігентському піджаку, виховання отримали за кордоном, ніколи грубого слова не скажуть». Ці слова з промови державного обвинувача І. В. Вардіна на суді над київською організацією меншовиків у 1920 році [39, з 44].

Минуло понад 100 років, а історія Кірстивського руху так і не поповнилася ні новими фактами, ні новим баченням того, що відбувалося.

Є цікаві факти про Кірста у спогадах Георгія Жерардовича Колларда «Спогади юнацьких днів», вперше опубліковані в 1928 році, через 10 років після подій, що описуються [51]. Автори статті визначають кілька фактів, які не відповідають фактам, викладеним у інших історичних першоджерелах. Георгій Жерардович знайомий з

Кірта ще зі студентських років і з революційного руху. Кірта вже на той час був незалежним у своєму розумінні політики і не увійшов до партії Г.Ж. Колларда. І вже тоді у них не склалися стосунки. У його суб'єктивних спогадах простежується особисте негативне ставлення до Кірта, виражене в епітетах: «агітатор-демагог», «авантюрист» та ін.

Коллард пише, що Кірта став «своєрідним диктатором незалежної Люботинської республіки», що при «взяті Люботина нападом» були вбиті та поранені. Але в жодному дореволюційному друкованому джерелі немає словосполучення «Люботинська республіка», і кількість жертв обчислювалася однією людиною.

Ю. Ж. Коллард

Автор розповідає про випадкову зустріч із розгубленим і розчарованим Костянтином у 1919 році на станції біля м. Проскурова, ймовірно, після єврейського погрому, влаштованого петлюрівцями.

У 1920 році, за повідомленням Д. Кіна, в Одесі пройшов мітинг робітників заводу «Ропіт» за участю К. Ф. Кірта [18, с. 156].

Після 1920 року немає ніде згадки про Кірта. Існує ймовірність, що К. Ф. Кірта емігрував із сином, вірогідно, Георгієм [21]. Але емігрантські друковані довідники його не згадують, немає його й у списках поховань на чужині. Швидше за все Кірта став жертвою під час більшовицьких масових розстрілів білих офіцерів в Одесі.

Але його діяльність та ідеологія увійшла в історію. Майже до середини 30-х років, у більшовицькій пресі періодично виринала «кіртовщина» на профспілкових зборах, у спогадах «свідомих» робітників, у критиці «нахабно-демагогічних промов Кірти» профспілковими лідерами та істориками. Це як нагадування, інакомислячим. В 1920 році Київський революційний трибунал засудив до розстрілу, соратника Кірта, І. П. Кисельова-Косачова [24], в 1921 – відбувся суд над діячами київської організації партії меншовиків. Г. Д. Кучин-Оранський був засуджений за «Справою Ц. Б. Профспілок та Київського Комітету РСДРП(м)» [28]. Серед підсудних – Семен Юлійович Семковський, професор ХТІ у 1921. [39, 42]. Науковий співробітник інституту АН СРСР Д. Я. Кін та Г. Д. Кучин-Оранський, за звинуваченням у участі в контрреволюційній організації та у підготовці терактів, були розстріляні у 1938 році [20].

Висновки. Фактичний матеріал, викладений авторами статті у хронологічній послідовності, дозволяє зрозуміти події, що відбувались наприкінці XIX ст. – початку XX ст. у Харкові, численність партій та організацій, серед представників яких було багато студентів і викладачів ХТІ. Уперше позитивно оцінено роль Костянтина Кірти, профспілкового діяча європейської орієнтації, людини, яка прагнула за мирне врегулювання збройних конфліктів.

Історія професійних спілок періоду громадянської війни в Україні, Кіртівського руху чекає правдивого, неупередженого та об'єктивного дослідження, яке має базуватися не лише на радянських партійних друкованих виданнях, а й на архівних матеріалах та достовірних першоджерелах.

Список літератури

1. Базькевич Михаил Николаевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BazkevichMN>
2. Бассальго (Босольго) Дмитрий Николаевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BassaltoDN>
3. Бондарев Дмитрий Дмитриевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BondarevDD>
4. Братство тарасівців. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Братство_тарасівців
5. Вульфович-Малер (Маляр) Иона Самойлович (Шмуилович) // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/Wolfowitz-MahlerIS>
6. Галацан Андрей Павлович // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/GalatsanAP>
7. Гонтар Г. Д. Гнат Мартинович Хоткевич та події 1905 року в м. Люботині // Матеріали науково-практичної краєзнавчої конференції, присвяченої 350-річчю міста Люботина. Люботин, 2000. С. 31—33.
8. Дело канцелярии Харьковского технологического института императора Александра III студента Константина Федоровича Кирты / Государственный архив Харьковской области. Ф 770. Оп. 2. Д. 925. С. 1-3, 33.
9. Дикань Ф. 1905-й: восставшие сдались. Харьков в начале XX века / Филипп Дикань. Стародрук. 12 жовтня. URL: <https://2day.kh.ua/news/1905-y-vostavshie-sdalis-kharkov-v-nachale-xx-veka>
10. Донесение начальника Харьковско-Сумского отделения Кременчугского жандармского полицейского управления железных дорог В.А. Путятину начальнику Харьковского губернского жандармского управления Н.М. Кузубову о подавлении восстания на ст. Люботин // Высший подъем революции 1905–1907 гг. Вооруженные восстания: ноябрь–декабрь 1905 года. Ч. 3., кн. 1. Москва, 1956. С. 414.
11. Жилкин Степан Степанович // История Харьковского технологического института в лицах. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_J.html
12. Зворыкин Константин Алексеевич // История Харьковского технологического института в лицах. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_3.html
13. Из обвинительного акта по делу о вооруженном восстании на ст. Люботин в декабре 1905 г. // Высший подъем революции 1905–1907 гг. Вооруженные восстания: ноябрь–декабрь 1905 года. Ч. 3., кн. 1. Москва, 1956. С. 425–440.

14. История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Харьковская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. Киев : Гл. ред. Укр. сов. энц. АН УССР, 1976. С. 600–602.
15. История профсоюзов России. URL: <https://starunion.ru/istoriya-profsoyuznogo-dvizheniya-v-rossii/>
16. Кассация приговора // Южный Край. 1907. 6 апр. №1351 // Харьков и губерния на страницах газеты «Южный край». Вып. 8: 1906–1908. С. 125. URL: <https://ru.calameo.com/read/000632945e52079acd2fc>
17. Кенез Питер. Полная история Белого движения. URL: <http://maxima-library.org/knigi/knigi/b/528091?format=read>
18. Кин Д. Кирстовщина и меньшевики // Пролетарская революция. 1926. № 4 (51). С. 125–157.
19. Кин Д. Деникинщина на Украине. Київ : Книгоспілка, 6/г. С. 26.
20. Кин Давид Яковлевич. Открытый список жертв политических репрессий в СССР. URL : [https://ru.openlist.wiki/Кин_Давид_Яковлевич_\(1900\)](https://ru.openlist.wiki/Кин_Давид_Яковлевич_(1900))
21. Кирста Георгий Константинович. URL : <https://interpretive.ru/termin/kirsta-georgii-konstantinovich.html>
22. Коваленко Александр Петрович (Михайлович) // Студенты и выпускники ХТИ. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/коваленко-александр-петрович-михайлович>
23. Коллард Георгий Жерардович // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/коллард-георгий-жерардович>
24. Колесников Б. Профессиональное движение и контрреволюция: очерки из истории профессионального движения на Украине. Киев : Госиздат Украины, 1923. С. 378.
25. Костровский Витольд Владиславович // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/костровский-витольд-владиславович>
26. Крушель Евгений Георгиевич // История Харьковского технологического института в лицах. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_K.html
27. Ксандров Владимир Николаевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/KsandrovVN>
28. Кучин-Оранский Г. Добровольческая зубатовщина: Кирстовские организации на юге России и борьба с ними профессиональных союзов. Труд, 1924 С. 153.
29. Кучин-Оранский Георгий Дмитриевич. URL : <https://arch2.iofe.center/person/21747>
30. Левитский Владимир Фавстович // История Харьковского технологического института в лицах. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_LI.html
31. Лидов Александр Павлович // История Харьковского технологического института в лицах. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_LI.html
32. Маковский Владимир Матвеевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/MakovskiyVM>
33. Мацевич Лев Макарьевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/мацевич-лев-макарьевич>
34. Местная жизнь. Назначения // Утро. 1913. 11 марта (№1903), с. 3.
35. Моисеенко Александр Николаевич // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/MoiseenkoAN>
36. Отчет о состоянии Харьковского Технологического Института за ... год. Харьков.
37. Павлова Г. В. Зодчие и строители Харькова: из истории Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» / Г. В. Павлова, Л. П. Семенов, С. А. Назаренко // Бібліографічні студії пам'яті харківського бібліографа-краєзнавця Галини Кашириної : матеріали, 23 травня 2019 р. Харків : ХДНБ, 2020. С. 47–65. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/47212>
38. Памяти А. Н. Моисеенко. Издалека // Утро. 1909. 22 июля (№798). С. 4.
39. Партия меньшевиков и деникинщина. Процесс киевских меньшевиков 21–23 марта 1920 года. Москва, 1923. С. 57.
40. Погорелко Александр Константинович // История Харьковского технологического института в лицах. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_II.html
41. Редін М. Легенда про кірстовщину // Літопис революції. 1931. № 1–2 (46–47). С. 19–66.
42. Семковский (Бронштейн) Семен Юльевич // История Харьковского технологического института в лицах. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_C.html
43. Список студентов Императорского Харьковского университета на 1898/1899 акад. Год. С. 65.
44. Сто лет назад, историческая хроника РАПСИ. URL: http://rapsinews.ru/incident_publication/20200311/305556922.html
45. Стрілець В. В. Люботин : історико-краєзнавчий нарис. Харків, 2002. С. 101–120.
46. Фавр Владимир Владимирович // История Харьковского технологического института в лицах. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_Ф.html
47. Финкельштейн Л. М. «Люботинская республика» // Пролетарская революция. 1925. № 12 (47). С. 178–193.
48. Харьковские губернские ведомости : офиц. газета Харьк. губ. правления. 1906. Ноябрь. – Дек., 1907 Янв.
49. Хоткевич Игнатий Мартынович (Гнат Галайда) // Студенты и выпускники ХТИ. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/HotkevichGM>
50. Южный Край: газета общественная, политическая и литературная. Харьков, 1905. Декабрь.
51. Юрій Коллард. Спогади юнацьких днів: 1897-1906. URL : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-povtoram/avtory-k/kollard-yurij-zherardovich?id=12194>
52. Brovkin Vladimir N. Behind the Front Lines of the Civil War: Political Parties and Social Movements in Russia: 1918-1922. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=A7p9BgAAQBAJ&pg=PT229&dq=Behind+the+Front+Lines+of+the+Civil+War+Kirsta&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewjZ16Lh7u31AhXJl4sKHTvGCqkQ6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=Behind%20the%20Front%20Lines%20of%20the%20Civil%20War%20Kirsta&f=false>

References (transliterated)

1. Bazkevich Mihail Nikolaevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BazkevichMN>
2. Bassalygo (Bosolygo) Dmitriy Nikolaevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BassaltoDN>
3. Bondarev Dmitriy Dmitrievich // Studenty i vypuskniki HTI. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/BondarevDD>
4. “Bratstvo tarasivciv [Brotherhood of Tarasivtsi]”. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Bratstvo_tarasivciv

5. Vulfovich-Maler (Malyar) Iona Samojlovich (SHmuilovich) // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/Wolfowitz-MahlerIS>
6. Galacan Andrej Pavlovich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/GalatsanAP>
7. “Gontar G. D. Gnat Martinovich Hotkevich ta podiyyi 1905 roku v m. Lyubotini [Gontar G. D. Gnat Martinovich Khotkevich and Podii 1905 in the city of Lyubotin]” // Materiali naukovykh-praktichnykh kraysnavchovykh konferencyi, prisyvachenyi 350-richchyu mista Lyubotina. Lyubotin, 2000. P. 31–33.
8. “Delo kancelarii Harkovskogo tehnologicheskogo instituta imperatora Aleksandra III studenta Konstantina Fedorovicha Kirsty [The case of the Chancellery of the Kharkov Technological Institute of Emperor Alexander III, student Konstantin Fedorovich Kirsta]” // Gosudarstvennyy arhiv Harkovskoy oblasti. F 770. Op. 2. D. 925. P. 1-3, 33.
9. “Dikan F. 1905-j: vosstavshie sdalis. Harkov v nachale XX veka [Dikan F. 1905: the rebels surrendered. Kharkov at the beginning of the 20th century]” // Filipp Dikan. Starodruk. 12 zhovtnya. URL: <https://2day.kh.ua/news/1905-yvosstavshie-sdalis-kharkov-v-nachale-xx-veka>
10. “Donesenie nachalnika Harkovsko-Sumskogo otdeleniya Kremenchugskogo zhandarmskogo policejskogo upravleniya zheleznykh dorog V. A. Putyatina nachalniku Harkovskogo gubernskogo zhandarmskogo upravleniya N. M. Kuzubovu o podavlenii vosstaniya na st. Lyubotin [Report of the head of the Kharkov-Sumy branch of the Kremenchug gendarmierie police department of railways V.A. Putyatin to the head of the Kharkov provincial gendarme department N.M. Lyubotin]” // Vysshij podem revolyucii 1905–1907 gg. Vooruzhennyye vosstaniya: noyabr-dekabr 1905 goda. CH. 3., kn. 1. Moskva, 1956. P. 414.
11. ZHilkin Stepan Stepanovich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_ZH.html
12. Zvorykin Konstantin Alekseevich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_Z.html
13. “Iz obvinitelnogo akta po delu o vooruzhennom vosstanii na st. Lyubotin v dekabre 1905 g. [From the indictment in the case of an armed uprising at st. Lyubotin in December 1905]” // Vysshij podem revolyucii 1905–1907 gg. Vooruzhennyye vosstaniya: noyabr-dekabr 1905 goda. CH. 3., kn. 1. Moskva, 1956. P. 425–440.
14. “Istoriya gorodov i sel Ukrainskoj SSR: V 26 t. Harkovskaya oblast [History of cities and villages of the Ukrainian SSR: In 26 volumes. Kharkov region]” // AN USSR. In-t istorii; Gl. redkol.: P. T. Tronko (pred.) i dr. Kiev : Gl. red. Ukr. sov. jenc. AN USSR, 1976. P. 600–602.
15. “Istoriya profsoyuzov Rossii [History of trade unions in Russia]”. URL : <https://star-union.ru/istoriya-profsoyuznogo-dvizheniya-v-rossii/>
16. “Kassaciya prigovora // YUzhnyj Kraj. 1907. 6 apr. №1351 // Harkov i guberniya na stranicah gazety «YUzhnyj kraj» [Cassation of the verdict // Southern Territory. 1907. 6 Apr. No. 1351 // Kharkov and the province on the pages of the newspaper "Southern Territory"]”. Vyp. 8: 1906–1908. P. 125. URL: <https://ru.calameo.com/read/000632945e52079acd2fc>
17. Kenez Piter. “Polnaya istoriya Belogo dvizheniya [Complete history of the White movement]”. URL: <http://maxima-library.org/knigi/knigi/b/528091?format=read>
18. Kin D. “Kirstovshchina i mensheviki [Kirstovshchina and the Mensheviks]” // Proletarskaya revolyuciya. 1926. № 4 (51). P. 125–157.
19. Kin D. “Denikinshchina na Ukraine [Denikin in Ukraine]”. Kiyiv : Knigospilka, b/g. P. 26.
20. Kin David YAKovlevich. “Otkrytyj spisok zhertv politicheskikh repressij v SSSR [An open list of victims of political repressions in the USSR.]”. URL : [https://ru.openlist.wiki/Kin_David_YAKovlevich_\(1900\)](https://ru.openlist.wiki/Kin_David_YAKovlevich_(1900))
21. Kirsta Georgij Konstantinovich. URL : <https://interpretive.ru/termin/kirsta-georgii-konstantinovich.html>
22. Kovalenko Aleksandr Petrovich (Mihajlovich) // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/kovalenko-aleksandr-petrovich-mihajlovich>
23. Kollard Georgij ZHerardovich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/kollard-georgij-zherardovich>
24. Kolesnikov B. “Professionalnoe dvizhenie i kontrrevolyuciya: ocherki iz istorii professionalnogo dvizheniya na Ukraine [The Trade Union Movement and the Counter-Revolution: Essays on the History of the Trade Union Movement in Ukraine]”. Kiev : Gosizdat Ukrainy, 1923. P. 378.
25. Kostrovskij Vitold Vladislavovich // Studenty i vypuskniki HTI. URL: <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/kostrovskij-vitold-vladislavovich>
26. Krushel Evgenij Georgievich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_K.html
27. Ksandrov Vladimir Nikolaevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/KsandrovVN>
28. Kuchin-Oranskij G. “Dobrovolcheskaya zubatovshchina: Kirstovskie organizacii na yuge Rossii i borba s nimi professionalnykh soyuzov [Volunteer Zubatovism: Kirst organizations in the south of Russia and the fight against them by trade unions]”. Trud, 1924. 153 p.
29. Kuchin-Oranskij Georgij Dmitrievich. URL : <https://arch2.iofe.center/person/21747>
30. Levitskij Vladimir Favstovich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_L.html
31. Lidov Aleksandr Pavlovich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_L.html
32. Makovskij Vladimir Matveevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/MakovskiyVM>
33. Macievich Lev Makarevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/macievich-lev-makarevich>
34. “Mestnaya zhizn. Naznacheniya [Local life. Appointments]” // Utro. 1913. 11 marta (№1903), p. 3.
35. Moiseenko Aleksandr Nikolaevich // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/MoiseenkoAN>
36. Otchet o sostoyanii Harkovskogo Tehnologicheskogo Instituta za ... god [Report on the state of the Kharkiv Technological Institute for ... year]. Harkov.
37. Pavlova G. V. “Zodchie i stroiteli Harkova: iz istorii Nacionalnogo tehniceskogo universiteta «Harkovskij politehniceskij institut» [Architects and builders of Kharkiv: from the history of the National Technical University "Kharkiv

- Polytechnic Institute"] / G. V. Pavlova, L. P. Semenenko, S. A. Nazarenko // Bibliografichni studiyi pam'yati harkivskogo bibliografa-krayeznavcyia Galini Kashirinoi : materiali, 23 travnya 2019 r. Harkiv : HDNB, 2020. P. 47–65. URL : <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/47212>
38. "Pamyati A. N. Moiseenko. Izdaleka [In memory of A. N. Moiseenko. from afar]" // Utro. 1909. 22 iyulya (№798). P. 4
39. "Partiya menshevikov i denikinshhina. Process kievskih menshevikov 21-23 marta 1920 goda [The Menshevik Party and Denikinism. Trial of the Kyiv Mensheviks March 21-23, 1920]". Moskva, 1923. P. 57.
40. Pogorelko Aleksandr Konstantinovich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_P.html
41. Redin M. "Legenda pro kirstovshhinu [Legend about Kirstovshchina]" // Litopis revolyuciyi. 1931. № 1–2 (46–47). P. 19–66.
42. Semkovskij (Bronshstejn) Semen YUlevich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_S.html
43. "Spisok studentov Imperatorskogo Harkovskogo universiteta na 1898/1899 akad. God [List of students of the Imperial Kharkov University in 1898/1899 acad. Year]". P. 65.
44. "Sto let nazad. Istoricheskaya hronika RAPSI [One hundred years ago. Historical chronicle of RAPSI]". URL : http://rapsinews.ru/incident_publication/20200311/305556922.html
45. Strilec V. V. "Lyubotin : istoriko-krayeznavchij naris [Lyubotin: historical and local lore essay.]". Harkiv, 2002. P. 101–120.
46. Favr Vladimir Vladimirovich // Istoriya Harkovskogo tehnologicheskogo instituta v lichah. URL : http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR_F.html
47. "Finkelshtejn L. M. «Lyubotinskaya respublika» [Finkelstein L. M. "Lyubotinsky Republic"]" // Proletarskaya revolyuciya. 1925. № 12 (47). P. 178–193.
48. "Harkovskie gubernskie vedomosti [Kharkiv Provincial Gazette]": ofic. gazeta Hark. gub. pravleniya. 1906. Noyabr. Dek., 1907. YAnv.
49. Hotkevich Ignatij Martynovich (Gnat Galajda) // Studenty i vypuskniki HTI. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate/XotkevichGM>
50. "YUzhnyj Kraj: gazeta obshhestvennaya, politicheskaya i literaturnaya. Harkov, 1905. Dekabr [Southern Territory: social, political and literary newspaper. Kharkov, 1905. December.]".
51. "YUrij Kollard. Spogadi yunackih dnev: 1897-1906 [Yuri Collard. Memories of his youth: 1897-1906]". URL : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-k/kollard-yurij-zherardovich?id=12194>
52. Brovkin Vladimir N. Behind the Front Lines of the Civil War: Political Parties and Social Movements in Russia: 1918-1922. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=A7p9BgAAQBAJ&pg=PT229&dq=Behind+the+Front+Lines+of+the+Civil+War+Kirsta&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewjZ16Lh7u31AhXJl4sKHTvGCqkQ6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=Behind%20the%20Front%20Lines%20of%20the%20Civil%20War%20Kirsta&f=false>

ФОТО:

Брагін Павло. Харківський «майдан» 1905 року: як пройшла перша революція у нашому місті.

URL: <https://mykharkov.info/news/harkovskij-majdan-1905-goda-kak-proshla-pervaya-revoljutsiya-v-nashem-gorode-41901.html>

Всесвіт. 1925. №22. С. 7.

Дикань Ф. Харківський «майдан» 1905 року: як пройшла перша революція у нашому місті

URL: <https://mykharkov.info/news/harkovskij-majdan-1905-goda-kak-proshla-pervaya-revoljutsiya-v-nashem-gorode-41901.html>

Ілюстрація з журналу Solidarity 1917 // Професійний союз.

URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Профессиональный_союз

Коллард Ю. Спогади юнацьких днів: 1897-1906

URL: <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-k/kollard-yurij-zherardovich?id=12194>

Костянтин Федорович Кірта. URL : <https://www.geni.com/people/Константи-Кирта/6000000086602740822>

Полум'я, 1924, № 23. URL: <https://collection.korolenko.kharkov.com/kolekcija/>

Фотографії комісії з дослідження Харківсько-Миколаївської залізниці.1900. URL : <https://book-olds.ru/BookLibrary/00401-ZHeleznyie-dorogi-transport/1900-Fotografii-komissii-po-issledovaniyu-Harkovo-Nikolaevskoy-zheleznoy-dorogi.htm>

Надійшла (received) 09.12.2021

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Павлова Галина Вікторівна (Павлова Галина Викторовна, Halyna Pavlova) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», завідувача відділу рідкісних книг та рукописів науково-технічної бібліотеки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3558-6614>.

Главчева Юлія Миколаївна (Главчева Юлия Николаевна, Yuliia Hlavcheva) – PhD з комп'ютерних наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», директор науково-технічної бібліотеки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7991-5411>.